

Azərbaycanda Qapalı Şəraitdə *Aloe vera* Bitkisinin Yetiştirilməsi Və İstifadə Perspektivliyi

T.M. Sadıqov

Azərbaycan MEA Dendrologiya İnstitutu, Mərdəkan qəsəbəsi, S.Yesenin küç., 89, Bakı AZ1044. Azərbaycan

Məqalədə *Aloe vera* (əzvey) bitkisinin Abşeron şəraitində çoxaldılması, şirəsinin alınması, və tibbdə istifadəsi haqqında məlumat verilmişdir.

Açar sözlər: *Aloe* bitkisi, şirə, preparat

“Möcüzəvi bitki” və “Təbii həkim” adlandırılan *Aloe vera* (əzvey) özündə bir çox faydalı keyfiyyətləri daşıyır. Zənbəqimilər fəsiləsinin (*Liliaceae*) qiymətli dərman bitkilərindən olub isti və quru iqlimdə yetişir. Bitki təbii halda Afrikanın cənub-şərq hissəsində yarımsəhra yerlərdə yayılmışdır. *Aloe vera* Azərbaycanda istixna şəraitində 50-150 sm hündürlüyündə kol formalı çoxillik sükkulent bitkidir. Gövdəsi oduncaqlaşmış, yarpaqları qalın lətlidir, kənarları tikanlı dişlidir. Yarpağın uzunluğu 20-50 sm, eni 2-3 sm, qalınlığı isə 3-15 mm-dir. Çiçəkləri qırmızı və sarı rəngli olub salxım çiçək qrupuna yığılmışdır (Şəkil).

Ağacşəkilli əzvey (*Aloe arborescens* Mill.) işıqsevən bitkidir, nisbətən az işıqlanmış kölgəli yerlərdə zəif inkişaf edir. Bitkinin normal inkişafı üçün 20-25°C-dən yuxarı istilik, rütubətli hava, qızmar günəş şüaları lazımdır. Bitki şaxtaya davamsızdır, havanın temperaturu 0°C- dən aşağı olduqda yerüstü hissəsi məhv olur. *Aloe* bitkisi yüngül qumsal, qələvi xassəli (pH 9-10) torpaqlarda yaxşı bitir. Bitki çox ağır gillli və turş xassəli torpaqlarda isə pis inkişaf edir.

Aloenin tərkibində 2-3%-ə qədər aloemoden, orqanizm üçün zəruri olan 22 amin turşusundan 20-si, əvəz olunmaz 8 amin turşusundan 7-si, həmçinin monosaxaridlərdən qlükoza, fruktoza, polisaxaridlərdən sellülozoya təsadüf edilir.

Aloe bitkisi çox qədim zamanlardan qiymətli dərman bitkisi kimi istifadə olunur. Belə ki, müasir dövrdə aloedən hazırlanmış dərman preparatları qara ciyər, mədə-bağırsaq xəstəliklərinin müalicəsində istifadə olunur. Bu bikiyə hazırlanmış quru ekstraktın xroniki qəbizlikdə uzun müddət yataq rejimində olan xəstələrə işlətmə dərmanı kimi tətbiq olunur. *Aloe* şirəsi bakterisid təsirə malik olduğundan bir çox xəstəlik törədən mikroorqanizmlərə, o cümlədən stafilocoklara, streptokoklara, dizenteriya, qarın yatalağı törədicilərinə məhvedici təsir göstərir. Aloenin terapevtik və sağaldıcı xüsusiyyətləri 5000 ilə yaxındır ki, istifadə edilir Qasimov, Məmmədov, 2014; İbadullayeva, Ələkbərov, 2013).

Keçmiş SSR vaxtında *aloe* Azərbaycanda Maştağa, Buzovna, Bilgəh kəndlərinin ərazisində əkilib becərilmişdir. Sovetlər İttifaqı dağıldıqdan sonra respublikamızda da *aloe* plantasiyaları nəzərətsiz qalmış, onunla bağlı olan əzcaçılıq müəssisələrinin fəaliyyəti dayandırılmışdır.

Müxtəlif xarici ölkələrdən idxal olunmuş *aloe* preparatlarının ölkəyə gətirilməsi iqtisadi cəhətdən bəhəşə başa gəldiyindən, qiymətli dərman bitkisi kimi aloenin əkin plantasiyalarında becərilməsi məqsədyönlüdür. Bunları nəzərə alaraq, AMEA Dendrologiya İnstitutunun “Tibbi botanika və fitoterapiya” laboratoriyasında *aloe* veranın qapalı şəraitdə əkilib becərilməsi ilə bağlı tədqiqat işləri aparılmışdır.

Aloe bitkisi isti rütubətli iqlim şəraiti tələb etdiyinə görə o istixanada əkilir. Məlumdur ki, bu bitkini həm toxum, həm də vegetativ üsulla yəni, gövdəciklər vasitəsilə çoxaltmaq olar. Lakin dünya təcrübəsi göstərir ki, *aloe* toxumlarından çıxmış cücərtilər çox gec böyüdüyündən onun vegetativ yolla çoxaldılması səmərəlidir. Bu məqsədlə yanvar-fevral aylarında *aloe* kolunun aşağı hissəsindəki yarpaqların qoltuğundakı gövdəciklər qoparılır. İstixanada əkin sahəsi yumuşaldılır, daşdan-kəsəkdən təmizlənilir, gübrələnir, suvarılır. Sonra aloedən qoparılmış gövdəciklər 60x40 sm əkin olmalı torpaqda açılmış oyuqlarda əkilir. Bildiyimiz kimi, aloenin əsas məhsulu onun yarpaqlarıdır. Bu məqsədlə ərazisi 0,1 ha olan istixananın sahəsində 4000 ədəd *aloe* bitkisi əkilmişdir. (60x40 sm). Aparılmış tədqiqatlar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, hər *aloe* kolundan bitkinin vegetasiya dövrünün birinci ilində 1 kq yarpaq məhsulu toplamaq mümkündür. Sonrakı illərdə isə aloenin yarpaqlarının məhsuldarlığı getdikcə çoxalır.

Aloenin vegetativ çoxaldılması üzrə aparılan çoxillik tədqiqatların son nəticələrinə əsaslanaraq belə nəticəyə gəlmək olar ki, 1 ha əkin sahəsində 40 min ədəd *aloe* kolu yetişdirməklə 40 tona qədər yaş yarpaq məhsulu toplamaq mümkündür.

Aloenin 1 ha əkin sahəsindən yığılmış yarpaq məhsulundan isə 50%-ə qədər şirə almaq mümkündür. Aparığımız iqtisadi hesablamalar göstərir ki, aloenin 40 ton yarpaq məhsulundan 20 tona qədər

Şəkil. Qapalı şəraitdə çiçəkləmiş Aloe kolları.

şirə istehsal etmək mümkündür. AMEA Dendrologiya İnstitutunun elmi əməkdaşları respublika Prezidentinin bu qərarına istinad edərək aloya kimi qiymətli dərman bitkisindən şirənin alınması sahəsində öz tədqiqatlarını davam etdirir. Bizim apardığımız tədqiqatın əsas məqsədi ekoloji təmiz məhsul istehsal olunmuş aloe şirəsinin satışını təşkil etməkdir. Belə ki, ilk dəfə olaraq Azərbaycanda aloe şirəsinin istehsalı və satışı üçün Texniki Şərt hazırlanıb (T.S. Az. 1401555071.002-2016). Sən dövrə ölkəmizdə yeni dərman zavodları tikilməyə başlan-

mışdır. Həmin zavodların tikilməsi xammal ehtiyatlarına olan təlabatı artıracaq. Dərman sənayesində gedən bu inkişaf imkan verəcək ki, səhiyyə nazirliyinin sifarişinə əsasən bizim elmi tədqiqat institutumuz aloe məhsulunun və ölkəmizə lazımı olan digər dərman bitkilərinin zavod tərəfindən qəbul həyata keçirilsin. Apardığımız elmi tədqiqatlar sübut edir ki, bir hektardan alınmış 20 ton aloe şirəsi (50 ml-2 manatdan) 400.000 manat gəlir gətirir. Bizim təklif etdiyimiz aloe şirəsi həm ucuz, həm keyfiyyətli yerli məhsul kimi Azərbaycan Səhiyyə Nazirliyinin Aloe şirəsinə olan təlabatını ödəməklə yanaşı, Azərbaycan Dövlətinin xarici bazardan asılılığını aradan qaldırmaqla daxili valyutanın Azərbaycandan kənara çıxmasının qarşısını alar və yeni iş yerlərinin yaranmasına kömək etməklə, dövlətimizə iqtisadi (1 ha 400000 manat gəlir) cəhətdən xeyli gəlir gətirər.

ƏDƏBİYYAT

- Qasimov M.Ə., Məmmədov T.S.** (2014) Fitoterapiya. Bakı: 297 s.
İbadullayeva S.C., Ələkbərov R. (2013) Dərman bitkiləri. Bakı: 50 s.

Разведение Растения Алоэ В Закрытых Условиях На Абшероне И Его Перспективы Исползования

Т.М. Садыгов

Институт дендрологии НАН Азербайджана

Приводятся данные о размножении в закрытых условиях на Абшероне, получении сока и использовании в медицине растения *Aloe vera*.

Ключевые слова: Алоэ, сок, препарат

Breeding Aloe Plants Under Close Conditions In Absheron And Its Application Prospects

T.M. Sadigov

Institute of Dendrology, Azerbaijan NAS

Data on breeding under close conditions of Absheron, getting juice and use in medicine of the plant *Aloe vera* have been presented.

Keywords: aloe juice, preparation